

22. **Черненко А. М.** В. І. Ленін і закордонні більшовицькі організації / А. М. Черненко. – К.: Політвидав України, 1969. – 160 с.

23. **Черненко А. М.** В. И. Ленин и заграничные большевистские организации в годы реакции и нового революционного подъема (1907–1914 гг.) / А. М. Черненко, Н. Д. Некоз, С. И. Поляков. – Д.: ДГУ, 1989. – 84 с.

24. Четвертый (объединительный) съезд РСДРП. Апрель (апрель–май 1906 года): Протоколы. – М.: Госполитиздат, 1959. – 713 с.

25. **Чумак С. Н.** Меньшевики в эмиграции. 1906–1912 гг. (На материалах неперiodической публицистики заграничных учреждений и групп содействия РСДРП) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 «История общественных движений и политических партий» / С. Н. Чумак. – Д., 1992. – 16 с.

26. **Якушина А. П.** Заграничные организации РСДРП 1905–1917 гг. (Большевики в эмиграции) / А. П. Якушина. – М.: Высш. шк., 1967. – 132 с.

27. **Якушина А. П.** Ленин и Заграничная организация РСДРП 1905–1917 / А. П. Якушина. – М.: Мысль, 1972. – 399 с.

Надійшла до редколегії 24.01.2013

УДК : 94 : 329 : 321. 727 (477. 83/. 86) «1914/1917»

О. П. Сарнацький

Запорізький національний технічний університет

ЕТНОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ В РЕПРЕСИВНИХ ДІЯХ ЦАРИЗМУ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЩОДО ДІЯЧІВ І ПРИХИЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ЗАРУЧНИКІВ ІЗ ГАЛИЧИНИ

Висвітлено етнополітичні аспекти в репресивних заходах царизму в роки Першої світової війни стосовно діячів і прихильників українських партій, а також заручників із Галичини.

Ключові слова: Перша світова війна, українські політичні партії, діячі, прихильники, заручники, Галичина, репресивні дії царизму, етнополітичні аспекти.

Освещены этнополитические аспекты в репрессивных действиях царизма в годы Первой мировой войны по отношению к деятелям и сторонникам украинских партий, а также заложникам из Западной Украины.

Ключевые слова: Первая мировая война, украинские политические партии, деятели, сторонники, заложники, Галиция, репрессивные действия царизма, этнополитические аспекты.

The ethno-political aspects of tsarist repressive actions towards the representatives and supporters of the Ukrainian political parties as well as

the hostages from the Western Ukraine in the years of the First World War are enlightened.

Key words: The First World War, Ukrainian political parties, leader, supporters, hostages, Galicia, tsarist repressive actions, ethno-political aspects.

Останнім часом відбувається істотне накопичення значного масиву історичних знань про розвиток українського національно-визвольного руху на початку ХХ ст. Це дало можливість розпочати і продовжити у наступному здійснювати комплексні наукові дослідження з цієї проблематики. Але здійснення подібних досліджень можливе лише при всебічному показі й аналізі діяльності тих сил, що покликані були захищати самодержавний лад та всіляко боротися проти будь-яких посягань на нього, в тому числі й національно-визвольного характеру.

Питання, пов'язані зі зростанням українського національно-визвольного руху наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., привертають значну увагу сучасних вітчизняних науковців. Активно, зокрема, досліджуються поява, розвиток та діяльність українських політичних партій, що виникли в Україні саме в цей період. До сучасних розвідок з цього питання можна віднести публікації в наукових збірниках і журналах, окремі праці таких авторів, як Т. Бевз [2], В. Борисенко [3], Р. Ветров, С. Донченко [4], О. Висоцький [5], О. Голобуцький, В. Кулик [6], В. Головченко [7], А. Голуб [8], В. Гусев [9], С. Донченко [10], А. Зорик [11], І. Калмакан, О. Бриндак [12], Г. Касьянов [13], М. Коцицький, О. Поліщук [14], В. Колесник, О. Рафальський, О. Тимошенко [15], І. Курас [17], Ю. Лавров [19], С. Наумов [23], А. Павко [24], С. Світленко [28], В. Солдатенко, В. Кривошея [29], А. В. Стрілець [30], Ф. Турченко [31], П. Шморгун [32], В. Яценко [33], якими висвітлено різноманітні аспекти діяльності українських політичних партій Наддніпрянщини та їх лідерів, починаючи від революційного напрямку і закінчуючи ліберально-демократичним. Разом з тим, майже в усіх наукових розвідках та публікаціях зазначених авторів, хоч і різною мірою, але показано утиски, які відчували на собі діячі та прихильники цих партій з боку царської влади. До них можна віднести і питання, котрі пов'язані з розглядом подібних проблем під час Першої світової війни.

Політиці самодержавної влади в Галичині під час неї в загальному плані були присвячені праці таких сучасних вітчизняних дослідників: П. Кралюка [16], Ю. Лаврова [18] В. Литвина [20], О. Реєнта [25], О. Реєнта та О. Сердюка [26], в наукових розробках яких крім вищезгаданого узагальнено деякі нові документальні й статистичні джерела цього періоду, згадуються окремі аспекти діяльності членів українських політичних партій та їх лідерів на західноукраїнських землях.

До висвітлення подібних проблем, в основному таких, що пов'язані зі ставленням самодержавства до українського питання в 1914–1917 рр., звертаються у сучасних умовах не тільки вітчизняні історики-науковці, а й дослідники цього періоду з історії Російської імперії з країн ближнього зарубіжжя. Так, у роботах і публікаціях таких авторів, як В. Савченко [27], А. Міллер [21], І. Мухітіна [22], О. Айрапетов [1] також розглядаються вищезазначені аспекти цього питання, в тому числі й офіційна політика царської влади в Західній Україні в роки Першої світової війни.

Практично всі сучасні дослідження, що висвітлюють політику самодержавства в західноукраїнських землях під час цієї війни, обов'язково, хоч і різною мірою, наголошують про її великодержавну спрямованість щодо місцевого українського населення і членів українських політичних партій. Крім цього, вони також вказують на практичне неприйняття владою критичних висловлювань на її адресу стосовно проведення нею такої політики на цих землях як з боку певних кіл європейської громадськості, так і з боку опозиційних депутатів Думи, яких царизм вважав «лівими» – передусім представників блоку прогресистів (трудовиків, соціал-демократів) та кадетів.

Разом з тим, архівні джерела надають можливість показати, що царська влада не завжди була настільки категоричною, щоб не звертати увагу на подібну критику саме стосовно тієї політики, що проводилась нею. Щоб хоч якось пом'якшити сприйняття європейською громадськістю та внутрішньою опозицією дій стосовно своєї русифікаторської політики в Галичині, царизм удався до створення восени 1915 р. Особливої комісії при військовому генерал-губернаторі Галичини відносно заручників та адміністративно висланих із території Західної України під час знаходження там російської армії.

Тому в даній розвідці автор, залучаючи такі архівні джерела, поставив собі за мету зробити спробу розглянути етнополітичні аспекти в репресивних діях царизму під час Першої світової війни щодо представників і прихильників українських політичних партій та заручників, які були вислані з Галичини на територію Російської імперії, в тому числі й до Наддніпрянщини. Найкраще це можна побачити саме на прикладі діяльності зазначеної Особливої комісії при військовому генерал-губернаторі Галичини, мова про яку щойно йшла вище.

Загальноновизнаним є той факт, що діяльність військової влади та царської адміністрації на окупованій російськими військами в роки війни Галичині полягала у винищенні ними українського національного життя та здійснення русифікації місцевого українського населення насильницькими методами. Тому представники російської влади, які прийшли на цю землю слідом за військом, почали, в першу чергу, з завзяттям викорінювати так зване «мазепинство», тобто жор-

стоко переслідували українських громадських та партійних діячів. Практично вся національно свідомо українська еліта (а це в більшості були вчителі, викладачі, банкіри, представники греко-католицької церкви, що не встигли відійти разом з австрійською армією під час її відступу), яка відіграла більш-менш помітну в громадському та політичному житті на цих землях, була насильно вивезена в глиб Російської імперії.

При цьому значна кількість осіб, заарештованих російською владою, до числа яких потрапив і митрополит греко-католицької церкви Андрій Шептицький, були депортовані в Росію. Загалом же число насильно вивезених осіб з Галичини становило понад 12 тис. осіб [16, с. 208–209]. З початком відступу російської армії із західноукраїнських земель, а він тривав з середини весни і по осінь 1915 р., до числа депортованих заручників та адміністративно висланих додалися ще десятки тисяч навернених у православ'я галичан, які відступали разом з російськими військами, боячись жорстоких репресій з боку австро-угорських військ.

Вищеназвана комісія була створена згідно з наказом головнокомандувача армії Південно-Західного фронту за № 387 від 21 вересня 1915 р. [34, арк.1]. З цього приводу начальник постачань армії Південно-Західного фронту зробив відповідні вказівки, в яких наголосив, що Комісія, про яку йде мова, знаходиться в безпосередньому підпорядкуванні військового генерал-губернатора Галичини. Завданням цієї Комісії повинно стати з'ясування питання про подальшу долю осіб, які були взяті російськими військами при евакуації з Галичини як заручники, а також усіх адміністративно висланих з Галичини іноземців, які утримувалися на той час у в'язницях як у Києві, так і в інших місцях імперії. Право визволення таких осіб з ув'язнення або подальшого їх утримання у в'язницях повинно було належати військовому генерал-губернатору Галичини.

Біженці з Галичини могли бути залишені в місцях їх мешкання, але з тим, щоб загальне число таких осіб не перевищувало 100 осіб. Представники ж галицьких банків повинні були бути розміщені в Ростові, куди київською конторою Державного банку Росії були переведені цінності, що належали галицьким банкам [34, арк. 9–9 зв.]. Про це граф Г. Бобринський сповіщав командувачу Київського військового округу та київському губернатору 13 жовтня 1915 р. [34, арк. 9].

При цьому у засіданнях Комісії при розгляді справ стосовно звільнення заручників та адміністративно висланих до Росії обов'язково враховувалися «відгуки щодо них голів комітетів Російсько-Галицького – дійсного статського радника Стороженка – та Львівсько-польського – професора Грабського, – про ставлення цих осіб до російської державності» [34, арк. 111]. Поряд з цим необхід-

но відзначити, що особи з числа заручників та адміністративно висланих з Галичини, які звільнялися з-під арешту за рішеннями цієї Комісії, надалі знаходилися під наглядом поліції і могли бути в будь-який час знову заарештовані та ув'язнені за вимогою влади, якби в цьому у неї зникла нагальна потреба [34, арк. 10 зв.].

7 листопада відбулося чергове засідання цієї Комісії. Попередньо члени Комісії ознайомилися зі справами канцелярії та штабу військового генерал-губернатора Галичини, що стосувалися взяття заручників у Галичині. Під час цього засідання члени Комісії прийшли до висновку, що заручники бралися на таких підставах: 1) забезпечення доброзичливого ставлення місцевих мешканців до російських військ у момент вступу останніх до місцевостей, які вони окупували; 2) забезпечення безпечного існування мешканців, які доброзичливо ставилися до Росії, від помсти щодо них з боку австрійських військ. Але в обох випадках в заручники бралися люди, які користувалися серед місцевого населення найбільшим впливом та повагою.

На цьому засіданні Комісією була прийнята постанова, в якій зазначалося, що означена Комісія знаходила можливим дозволити виїзд за межі Російської імперії лише тим заручникам, котрі, по-перше, виявили своє позитивне ставлення до Росії під час перебування в Галичині, по-друге, тим, хто за своїм віком та хворобливим станом, а також за своїм недостатнім розвитком, не міг бути небезпечним для російської державності у випадку повернення їх на батьківщину. Цю групу населення Комісією було вирішено поділити на дві категорії: 1) з правом вільного проживання в Росії та від'їзду за її межі навіть під час війни; 2) з правом вільного проживання в Росії згідно з вказівками закону та розпорядженнями уряду стосовно слов'ян, які були підданими держав, що воювали з Росією. Що ж стосувалося заручників, про яких у військових штабах були компрометуючі документи або вказівки, а також про яких були отримані відомості про недоброзичливе ставлення до Росії, то таких комісія вважала за необхідне залишити як заручників із застосуванням до них загального положення про підданих воюючих з Росією держав [34, арк. 111–112]. Відносно тих осіб, до яких були застосовані розпорядження генерал-губернатора та військових властей про висилку їх у певні губернії, Комісія ніяких своїх висновків не мала [34, арк. 112–112 зв.].

Після розгляду начальником штабу головнокомандувача Південно-Західного фронту постанови комісії від 7 листопада 1915 р., якою вона керувалася у своїй діяльності, він дав вказівки, що і стали основою її подальшої діяльності. Ці вказівки військової влади склалися з:

1) для першої категорії заручників: а) заборонявся виїзд за кордон до закінчення воєнних дій; б) особам слов'янської національності

дозволялось проживання на території Росії, але поза театром воєнних дій; в) особи ж неслов'янських національностей повинні були бути вислані до Сибіру;

2) особи як слов'янських, так і неслов'янських національностей повинні були знаходитися під наглядом поліції в зв'язку з тим, що за обставинами воєнного часу в них, як заручниках, могла виникнути потреба, а тому вони повинні були залишатися в тому становищі, в якому вони знаходились.

Стосовно адміністративно висланих з Галичини та заручників, які знаходилися під охороною, то дії Комісії відносно них військовою владою фронту були визнані такими, які не відповідали заяві начальника штабу фронту про те, щоб усі заходи з полегшення стану заручників не виконувались без попереднього висновку штабу фронту. При цьому, за вказівкою військових властей, представники слов'янських народностей могли вільно мешкати в Росії, але під наглядом поліції за ними [34, арк. 116–116 зв.].

Члени комісії на своєму черговому засіданні 6 грудня 1915 р. відносно заручників та адміністративно висланих з Галичини прийняли значно жорсткіші заходи. На цьому ж засіданні Особливою комісією було прийнято рішення переглянути списки заручників та адміністративно висланих, керуючись тими вказівками, що їй були надані, та поділити осіб, які були внесені в поіменний список № 1, на такі дві категорії: а) особам слов'янської національності дозволялося мешкання всюди в Росії, але лише поза межами театру воєнних дій; б) особи ж неслов'янських національностей підлягали висланню до Сибіру.

Особи, які були внесені у поіменний список № 2, підрозділялися також на дві категорії:

1) до першої категорії зараховувались особи виключно слов'янської національності з наданням їм прав, які були встановлені для слов'ян, підданих держав, що воювали з Росією;

2) всі інші зараховувались до другої категорії і підлягали висланню до Сибіру [34, арк. 118]. Так, на засіданні Комісії від 12 березня 1916 р. розглядалося питання про звільнення з-під арешту та передання під нагляд поліції 58 адміністративно висланих з Галичини. При цьому Комісія керувалася вказівками, які були надані їй штабом головнокомандувача Південно-Західним фронтом та листуванням і довідками, що були в її розпорядженні. Згідно з існуючими підставами, вона визначила поділити їх на категорії:

1) особи, які підлягали до вислання в місця, куди висилали на проживання лише слов'ян (9 осіб);

2) особи, які підлягали до вислання в місця, які були призначені для проживання взагалі підданих воюючих з Росією держав (6 осіб);

3) особи, які підлягали до вислання в місця, які були призначені для мешкання неблагонадійних підданих воюючих з Росією держав (43 особи). При цьому усі ці особи, незалежно від категорій, що були їм визначені Особливою комісією, повинні були знаходитися під наглядом поліції [34, арк. 183–183 зв.].

Про те, як діяла Особлива комісія в подальшому, визначитися, на жаль, неможливо за браком архівних джерел. Можливо, що документи про її подальшу діяльність були назавжди втрачені в наступні буремні роки революції, боротьби за незалежність України, громадянської війни та іноземної воєнної інтервенції в Росії.

Таким чином, підсумовуючи усе вищенаведене, можна зробити висновок, що діяльність Особливої комісії при військовому генерал-губернаторі Галичини відносно заручників та адміністративно висланих з Галичини в роки Першої світової війни, створеної керівництвом Південно-Західного фронту за прямою підтримкою самодержавства, лише підтверджувала офіційну політику царизму на окупованих російською армією західноукраїнських землях, яка мала великодержавну спрямованість, а відповідні етнополітичні аспекти її чітко простежувалися в репресивних діях царизму стосовно тих, хто очолював і підтримував український національно-визвольний рух у той час. Разом з тим, ця невеличка розвідка хоч і зачіпає одну з найважливіших ділянок у діях самодержавства, а саме ставлення його до так званого «українства», але, на жаль, вона обмежена як хронологічними, так і певними географічними межами. Тому означена проблема потребує в наступному подальшого вивчення та значно ширшого висвітлення.

Бібліографічні посилання

1. **Айрапетов О. Р.** Поездка Николая II в Галицию весной 1915 г. и политическая борьба в русских военных верхах / О. Р. Айрапетов // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 8. История. – 2000. – № 1. – С. 103–120.

2. **Бевз Т. А.** Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР) / Т. А. Бевз. – К. : ІПіЕД НАН України, 1999. – 271 с.

3. **Борисенко В. Й.** До питання про Революційну Українську Партію / В. Й. Борисенко // Наук. пр. з питань політ. історії. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1991. – Вип. 169. – С. 129–138.

4. **Ветров Р. І.** Політичні партії України в першій чверті ХХ століття (1900–1925 рр.) / Р. І. Ветров, С. П. Донченко. – Д.; Дніпродзержинськ : Вид-во «Поліграфіст», 2001. – 245 с.

5. **Висоцький О. Ю.** Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР в компаративістському вивченні) / О. Ю. Висоцький. – Д. : ДДФЕІ, 2001. – 160 с.

6. **Голобуцький О.** Український політичний рух на Наддніпрянщині кінця ХІХ – початку ХХ століття / О. Голобуцький, В. Кулик. – К. : Смолоскип, 1996. – 124 с.

7. **Головченко В. І.** Від «Самостійної України» до Союзу визволення України : нарис з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / В. І. Головченко. – Х. : Майдан, 1996. – 190 с.

8. **Голуб А. І.** Європейські обрії української соціал-демократії (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) / А. І. Голуб. – Д. : Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1998. – 156 с.

9. **Гусев В. И.** К 100-летию основания Революционной украинской партии / В. И. Гусев // Політологічний вісник. – 2001. – Вип. 8. – С. 78–86.

10. **Донченко С. П.** Ліберальні партії України (1900–1919 рр.) / С. П. Донченко. – Дніпродзержинськ : Вид. відділ ДДТУ, 2004. – 379 с.

11. **Зорик А. С.** Политические партии России и Украины в годы Первой мировой войны (1914 – февраль 1917) / А. С. Зорик. – Х. : Основи, 2002. – 250 с.

12. **Калмакан І. К.** Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ столітті / І. К. Калмакан, О. Б. Бриндак. – О. : Астропринт, 1997. – 192 с.

13. **Касьянов Г.** Український соціалізм: люди, партії, ідеї (початок ХХ століття) / Г. Касьянов // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 101–114.

14. **Козицький М. Ю.** Національно-політична думка на Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / М. Ю. Козицький, О. В. Поліщук // Наук. пр. з питань політ. історії. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1992. – Вип. 172. – С. 3–14.

15. **Колесник В. Ф.** Шляхом національного відродження: національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини. 1900 – 1907. / В. Ф. Колесник, О. О. Рафальський, О. П. Тимошенко. – К. : Стило, 1998. – 226 с.

16. **Кралюк П.** Між молотом і ковадлом. Галичина під час Першої світової війни / П. Кралюк // Дві Русі. – К. : Факт, 2003. – С. 206–209.

17. **Курас І. Ф.** Перший речник новітнього українського самостійництва (Микола Міхновський) / І. Ф. Курас // Історія України. – 2000. – № 6. – С. 3–14.

18. **Лавров Ю. П.** Про ідейні й організаційні засади Союзу визволення України / Ю. П. Лавров // Укр. іст. журн. – 1996. – № 6. – С. 79–90.

19. **Лавров Ю. П.** Виникнення і діяльність українських політичних партій // «Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) : у 3 ч. / відп. ред. В. Г. Сарбей. – К. : Інститут історії України НАН України, 1999. – Ч. 2. – 1999. – С. 248–444.

20. **Литвин В. М.** Україна: доба війн і революцій (1914–1920) / В. М. Литвин. – К. : Вид. Дім «Альтернативи», 2003. – 488 с.

21. **Миллер А. И.** Русско-украинские отношения в XIX и начале XX вв. Русификация и причины её неудачи / А. И. Миллер // Русский исторический журнал. – 1998. – Т. 1. – № 1. – С. 131–146.

22. **Мухитина И.** Сепаратисты из львовского кафе / И. Мухитина // Родина. – 1999. – № 11. – С. 75–77.

23. **Наумов С. О.** Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. ХІХ ст. – лютий 1917 р.) : моногр. / С. О. Наумов. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – 344 с.

24. **Павко А. І.** Політичні партії, організації в Україні: кінець ХІХ – початок ХХ століть: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кінець ХІХ – лютий 1917 р. / А. І. Павко. – К. : Вид-во «Іван Федоров», 1999. – 248 с.

25. **Реснт О. П.** Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.) / О. П. Реснт. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – 340 с.

26. **Реснт О.** Перша світова війна і Україна / О. Реснт, О. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.

27. **Савченко В. Н.** Восточная Галиция в 1914–1915 гг. (этносоциальные особенности и проблема присоединения к России) / В. Н. Савченко // Вопросы истории. – 1996. – № 11/12. – С. 95–106.

28. **Світленко С. І.** Національне питання в програмах українських політичних партій початку ХХ ст. / С. І. Світленко // Українське питання в Російській імперії та Радянському Союзі (ХVІІІ – перша половина ХХ ст.) / за заг. ред. В. В. Іваненка. – Д. : Наука і освіта, 1998. – С.66–73.

29. **Солдатенко В.** Революційна Українська партія / В. Солдатенко, В. Кривошея // Віче. – 1998. – № 1. – С. 128–140.

30. **Стрілець В. В.** Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кінець ХІХ століття –1939 рік) / В. В. Стрілець. – К. : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2002. – 361 с.

31. **Турченко Ф. Г.** Микола Міхновський : Життя і Слово / Ф. Г. Турченко. – К. : Генеза, 2006. – 320 с.

32. **Шморгун П. М.** Політичні партії України на початку ХХ ст.: соціальний склад, чисельність, типологія / П. М. Шморгун // Наук. пр. з питань політ. історії. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1992. – Вип. 172. – С. 14–25.

33. **Яценко В. Я.** Українські партійно-політичні сили Наддніпрянщини першої чверті ХХ ст.: особливості становлення та розвитку / В. Я. Яценко // Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр. / О. Б. Шляхов (відп. ред.). – Д. : Оксамит, 2006. – С. 229–236.

34. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. 361, оп. 1, т. 1, спр. 839.

Надійшла до редакції 19.12.2012

УДК 94(477) «1914-1917»

В. І. Мороз, О. Л. Левін

Дніпропетровський державний аграрний університет

ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ РОБІТНИЧОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЄВРОПИ (1914–1917 рр.)

Висвітлено основні віхи діяльності російської робітничої соціал-демократії в міжнародних організаціях Європи у роки Першої світової війни з 1914 р. по 1917 р.

Ключові слова: маніфест, конференція, соціал-демократи, інтернаціонал.

Отражены основные вехи деятельности российской рабочей социал-демократии в международных организациях Европы в годы Первой мировой войны с 1914 г. по 1917 г.